

Αγώνας διάσωσης της πολιτιστικής ταυτότητας

του δρα Ιωάννη Α. Ηλιάδη
Διευθυντή Βυζαντινού Μουσείου και Πινακοθήκης

Η Πολιτιστική κληρονομιά κάθε λαού είναι το σύνολο των υλικών αγαθών, κινητών και ακίνητων (αρχαιότητες, έργα τέχνης, λαϊκός πολιτισμός, αρχαία και νεότερα μνημεία, ενάλιες αρχαιότητες κ.ά), καθώς επίσης και των άδλων πολιτιστικών αγαθών (λαογραφία, μουσική, τραγούδια, προφορικές παραδόσεις, παραδοσιακές τεχνικές κ.ά.). Η προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς στις μέρες μας είναι επιτακτική και δεν προβληματίζει μόνο τους ειδικούς που ασχολούνται ενεργά με τα θέματα του πολιτισμού, αλλά και τους ευαισθητοποιημένους πολίτες που βλέπουν να χάνονται ψηφίδες του πολιτιστικού πλούτου της χώρας τους.

Σύμφωνα με έκθεση που ανακοινώθηκε στο Συνέδριο του ICOM (Διεθνές Συμβούλιο Μουσείων), στην Αθήνα (10.10.2000), τα ετήσια κέρδη από την παράνομη διακίνηση πολιτιστικών αγαθών (αρχαιοτήτων και έργων τέχνης) υπολογίζονται στα 11 δισεκατομμύρια δολάρια. Στην Ευρώπη, αναφέρεται χαρακτηριστικά ότι 60.000 έργα τέχνης, προϊόντα κλοπής και λαθρανασκαφής, διακινούνται στη μαύρη αγορά. Η έκταση του φαινομένου έχει λάβει δραματικές διαστάσεις, αφού σύμφωνα με την έκθεση, το παράνομο εμπόριο πολιτιστικών αγαθών αποτελεί τον τρίτο πιο διαδεδομένο τύπο παράνομης συναλλαγής παγκοσμίως, μετά την εμπορία ναρκωτικών και όπλων.

Στην Κύπρο βιώνουμε από το 1974 μια συνεχιζόμενη αφαίμαξη της πολιτιστικής κληρονομιάς του τόπου μας. Πολύ νωρίς, μετά την τουρκική εισβολή του 1974, ξεκίνησε από τους εισβολείς οργανωμένη προσπάθεια για τη λεηλασία αρχαιολογικών χώρων, Μουσείων και Βιβλιοθηκών. Πεντακόσιες και πλέον εκκλησίες υπέστησαν λεηλασίες και βανδαλισμούς και έτυχαν κάθε λογής αλλότριας, ιερόσυλης χρήσης. Κλάπηκαν 15.000 - 20.000 εικόνες, ιερά σκεύη, άμφια, χειρόγραφα, δεκάδες τοιχογραφίες καθώς και ψηφιδωτά που τεμαχίστηκαν και πωλήθηκαν στο εξωτερικό, ενώ άλλα έχουν καταστραφεί ολοσχερώς, όπως π.χ. η ψηφιδωτή παράσταση στο ναό της Παναγίας Κυράς κοντά στο χωριό Λειβάδια Αμμοχώστου.

Η ανεξέλεγκτη κατάσταση μετά το 1974 στο τουρκοκρατούμενο βόρειο τμήμα της Κύπρου τροφοδότησε την ανάπτυξη δικτύων αρχαιοκαπηλίας, που σκοπό είχαν το ξεπούλημα και την ολοκληρωτική εξαφάνιση της πολιτιστικής κληρονομιάς της Κύπρου. Η αρχαιοκαπηλία με τη βοήθεια και ενθάρρυνση του τουρκικού στρατού, απέδωσε μεγάλα κέρδη στους εμπλεκόμενους, αφού κυπριακοί θησαυροί κοσμούν ήδη ιδιωτικές συλλογές σε πολλές χώρες του κόσμου από την Τουρκία, Ρωσία, Ελβετία, Ολλανδία και Αγγλία μέχρι τις ΗΠΑ, την Αυστραλία και την Ιαπωνία.

Ένα σημαντικό κομμάτι της παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς σβήνει και εκπέμπει σήμα κινδύνου διεθνώς. Η ανάγκη δραστηριοποίησης για τον επαναπατρισμό των θησαυρών εκ μέρους της Κυπριακής Δημοκρατίας, της Εκκλησίας, των ιδιωτών και άλλων φορέων είναι επιτακτική, γιατί ο πολιτισμός που χάνεται είναι οι ρίζες μας και χωρίς αυτές ο κορμός της προόδου και της ανθοφορίας θα είναι πάντοτε περιορισμένος. Αν δεν διεκδικήσουμε, τίποτε δεν πρόκειται να μας χαρισθεί.

Πολύ λίγα δυστυχώς έχουν επαναπατρισθεί από τις χιλιάδες έργα που κάθηκαν. Στο Βυζαντινό Μουσείο του Ιδρύματος Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ΄ φιλοξενούνται επτά τεμάχια ψηφιδωτών από το ναό της Παναγίας Κανακαριάς, 36 τεμάχια τοιχογραφιών από το ναό του Χριστού Αντιφωνητή στην Καλογραία και είκοσι μία εικόνες και δύο βημόδυνα, που προέρχονται από τις τουρκοκρατούμενες περιοχές και επαναπατρίσθηκαν από το 1974 έως σήμερα. Εκτός από αυτά στο Μουσείο εκτίθενται επίσης σαράντα μία εικόνες, που προέρχονται κυρίως από κατεχόμενους ναούς της Λευκωσίας και της Αμμοχώστου και είχαν μεταφερθεί πριν το 1974 στην Ιερά Αρχιεπισκοπή. Στο Βυζαντινό Μουσείο αναμένονται να εκτεθούν την ερχόμενη άνοιξη οι τοιχογραφίες του ναού του Αγίου Ευφημιανού της Λύσης, που θα επαναπατρισθούν από τις Ηνωμένες Πολιτείες. Οι τοιχογραφίες αυτές, βάσει των συμφωνιών μεταξύ της Εκκλησίας της Κύπρου και του Ιδρύματος Μενίλ του Χιούστον Τέξας, όπου εκτίθενται σήμερα, θα επιστραφούν στην Κύπρο μετά τις 14 Φεβρουαρίου 2012.

Ο ρόλος του Ιδρ. Αρχ. Μακαρίου και ειδικότερα του Βυζαντινού Μουσείου ως θεματοφύλακα της πολιτιστικής κληρονομιάς του τόπου μας κινείται σε τέσσερις άξονες: α. Τη συντήρηση και διατήρηση των υπαρχόντων θησαυρών, β. Την προβολή των έργων και την εμπλοκή τους στην εκπαιδευτική διαδικασία για ενημέρωση και ευαισθητοποίηση των νεότερων γενεών με το εκπαιδευτικό πρόγραμμα «Ταξίδι στη Βυζαντινή τέχνη», καθώς επίσης και με συγγραφή άρθρων, με διαλέξεις, ξεναγήσεις, ραδιοφωνικές και τηλεοπτικές εκπομπές για το ευρύτερο κυπριακό κοινό, όσο και για τους ξένους επισκέπτες του Μουσείου στους οποίους συγκαταλέγονται και εξέχουσες προσωπικότητες (βασιλείς, πρόεδροι κρατών, προκαθήμενοι Εκκλησιών κ.ά), γ. Την προβολή του θέματος των λεηλατημένων θησαυρών στην Κύπρο και στο εξωτερικό μέσω Ημερίδων και Εκδόσεων, και δ. τον εντοπισμό λεηλατημένων θησαυρών στο εξωτερικό με σκοπό την καταγγελία τους και ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης μέσω της δημιουργίας φωτογραφικού Αρχείου, διαδραματίζοντας ουσιαστικά ρόλο άτυπου παρατηρητήριου.